

Концептуальні основи соціальної інтеграції та професійної адаптації глухих дітей

Волинський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)

Постановка проблеми. Глибокі перетворення в усіх сферах життя українського народу ставлять великі й відповідальні завдання перед системою освіти. До останнього часу в нашій державі для дітей з особливими потребами не приділялось належної уваги, але процеси демократизації і гуманізації українського суспільства активізували цю проблему.

Вивчення проблеми спеціальної освіти глухих дітей уже багато років є предметом дослідження науковців. Проблема вдосконалення цього процесу повинна бути реалізована за новими напрямками і формами навчально-виховної роботи серед дітей із дефектами слуху.

Існують два напрями – диференціація й інтеграція. Диференціація відбувається за рахунок вдосконалювання існуючих восьми видів спеціальних (корекційних) закладів. Інтеграція припускає соціальну інтеграцію, тобто інтеграцію в наше суспільство, соціум, а також інтегроване навчання [2; 4].

Професійна адаптація – досить вагомий фактор соціальної реабілітації аномальної людини, його соціальної адаптації. Під поняттям “соціальна адаптація” ми розуміємо пристосування людей із дефектами слуху до виконання функцій члена суспільства у специфічних умовах. Розробка необхідних педагогічних умов для інтеграції й адаптації осіб з особливими освітніми потребами є актуальною проблемою в сучасній Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні, у зв'язку з перебудовою системи освіти, відбувається перегляд традиційних канонів як загальної, так і спеціальної педагогіки. У Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті чітко вказується, що однаковий рівний доступ до якісної освіти є національним пріоритетом і тому науковці, сурдопедагоги, батьки дедалі наполегливіше піднімають питання про спільне навчання дітей із порушенням слуху із здоровими ровесниками.

Теоретичний аналіз науково-методичної літератури [1–3; 5; 7] показав, що вчені позитивно оцінюють перспективу соціальної інтеграції та трудової адаптації глухих дітей і розробляють науково обґрунтовані шляхи вирішення цієї проблеми. Цій темі присвячено багато досліджень, у тому числі фундаментальні роботи Н. І. Букуна, А. Г. Гозової, С. А. Зикова, Н. Д. Ярмаченко [1; 2; 4; 7].

Вивчення світового досвіду реабілітації дітей з особливими потребами доказує, що реалізація їхнього права на освіту та максимальний розвиток здібностей набуває особливого значення для повноцінної життєдіяльності таких дітей. Однак ці зусилля ще недостатньо підкріплені матеріально, технічно, концептуально, юридично. Поки що відсутня програма організаційно-педагогічних і психологічних дій, спрямованих на створення умов для планомірного переходу системи спеціальної освіти на якісно новий рівень розвитку. Не розроблено залишається нормативна база з проблем інтегрованого навчання.

Українські вчені внесли вагомий вклад у розвиток сурдопедагогічної теорії та практики. Серед найбільш важливих, на думку В. Засенко [3], проблем сучасної української сурдопедагогіки є як процес інтеграції, так і вдосконалення системи освіти, структури навчально-виховних закладів для осіб із порушеннями слуху відповідно до законів України.

В. Малій [5] вважає професійне самовираження молодих людей із дефектами слуху важливою проблемою сучасної системи навчання та виховання глухих школярів. Необхідне створення спеціальних програм, які допомогли б глухим учням розширити їхні знання про професії, затребувані сучасним суспільством і водночас загальнодоступні глухим дітям у зв'язку з особливостями їхнього розвитку. Без дотримання таких умов, вважає автор, соціально-трудова реабілітація глухих неможлива.

І. В. Цукерман відзначає [6], що сучасні умови вимагають активізації здібностей кожного члена суспільства, у тому числі глухих. Як першочергове завдання соціалізації глухих автор вважає навчання батьків, котрі мають дітей із недоліками слуху, всіх існуючих способів спілкування з глухими.

Триває наукова дискусія про те, яка допомога держави аномальним дітям є більш ефективною: включення їх у життя суспільства в цілому (соціальна інтеграція) чи створення для них особливих умов існування, що відповідають їхнім можливостям (диференціація). Поширеність глухоти серед дітей робить обґрунтованим розгляд реальних умов їхньої інтеграції та соціалізації в сучасній Україні.

Мета дослідження – вивчення в Україні сучасного стану процесів соціальної інтеграції та професійної адаптації глухих дітей.

Завдання дослідження: 1) вивчити систему державної підтримки глухих дітей та виявити напрями її перебудови в зв'язку з вимогами інтеграції; 2) визначити проблеми інтеграції та адаптації глухих дітей.

Методи дослідження: аналіз літературних даних, анкетування, бесіда.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі аналізу науково-методичної літератури нами з'ясовано особливості сучасних підходів до соціальної інтеграції й адаптації глухих.

Важливе значення в соціальній адаптації глухих має їх професійна підготовка. Вибір професії – це основне питання не тільки в індивідуальному, але і в суспільному плані. Для людей із порушенням слуху вибір професії обмежується напрямками, які існують у системі освіти та кількістю місць у професійній школі. Можливість об'єднати напрями освіти з інтересами особистості має велике значення для професійної та суспільної адаптації. Разом із тим, для професійного навчання школярів цієї категорії все ще є характерний традиційний підхід, який досить обмежує вибір професій, які не завжди відповідають можливостям й особливостям конкретних учнів.

Вибір професії для глухих має чимало обмежень. Не у всіх професіях може використовуватись їхня праця. Ці обмеження викликані недостатнім рівнем розвитку мовлення, загальної освіти, особливостями пізнавальної діяльності. Процес вибору професії складний і тривалий, тому, враховуючи це, необхідно стимулювати й направляти процес професійного самовираження, починаючи з підготовчого класу, відповідно до вікових особливостей.

Зокрема, важливо розширювати кругозір глухих учнів про різні професії, давати змогу спробувати себе в більшій кількості різних видів діяльності. Таким чином, до підліткового віку в учнів з'являється можливість формувати сферу своїх інтересів, вибирати цікаву трудову діяльність відповідно до їхніх здібностей, знань, умінь і набувати в ній навичок. Саме так на час закінчення школи для старшокласників вирішується одна з основних проблем, яка виникає в цей період життя. Це дає змогу спрямувати всі зусилля на підготовку до вступу в навчальний заклад або на пошук бажаної праці.

Звичайно, у наш час такі бажання не завжди реальні з огляду на різноманітні причини. Але вже те, що старшокласник оцінив власні здібності й можливості, усвідомив інтереси та зробив вибір однієї чи кількох професій, характеризує його як зрілу особистість (відповідно до його віку).

Наявність цих якостей у старшокласників на час закінчення школи можна вважати однією з цілей соціально-трудової реабілітації глухих школярів.

Дослідження ми проводили на базі спеціалізованої школи-інтернату для глухих дітей у м. Володимирі-Волинському. Ми провели анкетування серед старшокласників 10–11-х класів, для того щоб з'ясувати їхні інтереси щодо трудової діяльності, а також плани стосовно вибору майбутньої професії. В анкетуванні взяло участь 55 старшокласників. Із запропонованого переліку професій старшокласники вибрали такі (табл. 1):

Вибір майбутньої професії глухими учнями

Професія	Кількість учнів	
	10 клас	11 клас
Модельєр одягу	4	4
Фотограф	3	2
Токар	2	1
Столяр загального профілю	3	3
Столяр-червонодеревник	2	2
Столяр-обробник	2	1
Вишивальниця	2	–
Розкроювальник тканин	3	3
Різьбяр по деревині	2	1
Зварювальник	2	1
Тесля	2	2
Слюсар-складальник	–	2
Швачка	–	2
Мереживниця	–	1
Художнє фарбування тканин	–	1
Бухгалтер	–	2

Проаналізувавши результати анкетування яке проводили, ми дійшли до висновку, що інтереси старшокласників, за незначним винятком, аналогічні. В учнів 11-го класу спостерігається зацікавленість до більшої кількості професій, ніж у десятикласників. Разом із тим дослідження показало, що 48 % старшокласників відчують труднощі у виборі професії.

За даними іншого анкетування ми з'ясували, що учні 10-х класів орієнтовані на більш престижні професії (модельєр, перукар, оператор комп'ютера, лікар, вихователь), які потребують певного інтелектуального рівня. Однак ці учні оцінюють себе необ'єктивно. Одинадятикласники все ж більшою мірою орієнтовані на професії, які пов'язані з фізичною працею, виробництвом (технік, механік, столяр, будівельник, автослюсар тощо), вони реальніше оцінюють власні можливості та здібності. Дані анкетування цього року аналогічні минулорічним, що свідчить про певні закономірності.

Змін у свідомому виборі професії, в оцінці себе, реальному погляді на власні здібності та можливості достатньою мірою не відбулося. Більшість учнів так і не в змозі визначитися щодо професії. Причини криються в умовах виховання у сім'ї, специфіці навчання, індивідуальних особливостях учнів.

Отже, потрібно створення спеціальних програм, які б допомогли глухим дітям розширити знання щодо професій, надання можливостей спробувати власні сили в різних видах професійної діяльності, формування відповідального ставлення до майбутньої трудової діяльності.

Розробляючи номенклатуру професій для людей, які мають порушення слуху, потрібно більше спиратися на властиві їм та розвиваючі в спеціальному навчанні можливості компенсації. З урахуванням цього число таких професій може бути розширено за рахунок включення в нього спеціальностей, успішне оволодіння якими може бути обумовлено рисами, які характерні людям із дефектом слуху: умінням сконцентрувати увагу, спостережливостю, правильною реакцією на тактильні відчуття, а також можна включати професії, що пов'язані з підвищеним звуковим фоном.

Висновки

1. Аналіз науково-методичної літератури й узагальнення передового практичного досвіду підтверджує, що сьогодні, у зв'язку з перебудовою системи освіти, відбувається перегляд традиційних канонів як загальної, так і спеціальної педагогіки. Найбільш важливою проблемою сучасної української сурдопедагогіки є як процес інтеграції й адаптації, так і вдосконалення структури навчально-виховних закладів для осіб із порушеннями слуху.

2. Важливим фактором, що визначає соціальну інтеграцію інвалідів, є їхня профорієнтація та працевлаштування. Останнім часом інтерес до питань соціальної адаптації та професійної орієнтації випускників шкіл-інтернатів значно підвищився.

3. Результати дослідження доказують, що успіх процесу соціальної інтеграції та професійної адаптації глухих школярів залежить від них особисто, від сприйняття та розуміння ними їх специфічного стану, так і від оточуючих та їх ставлення до них.

Література

1. Букун Н. И. Основы трудовой деятельности при нарушениях слуха.– Кишинев: Штиинца, 1988.– С. 30, 117, 169.
2. Гозова А. П Психология трудового обучения глухих.– М.: Педагогика, 1979.– С. 10.
3. Засенко В. До концепції стандартів освіти осіб з вадами слуху. // Дефектологія.– 2002.– № 4.– С. 2–4.
4. Зыков С. А. Предметно-практическая деятельность в развитии глухих детей // Дефектология.– 1970.– № 2.– С. 17–21.
5. Малій В. Соціально-трудова реабілітація глухих старшокласників // Дефектологія.– 2004.– № 3.– С. 44–45.
6. Цукерман И. В. Проблема социализации выпускников специальных школ для детей с нарушениями слуха // Дефектология.– 1998.– № 1.– С. 42–46.
7. Ярмаченко М. Научно-теоретичні основи проблеми компенсації глухоти // Дефектологія.– 1999.– № 2.– С. 4–6.

Анотації

У статті висвітлено актуальні проблеми вдосконалення соціальної інтеграції та професійної адаптації дітей з особливими потребами. Проблема вдосконалення цього процесу повинна бути реалізована за новими напрямками і формами навчально-виховної роботи.

Ключові слова: *соціальна інтеграція, професійна адаптація, диференціація, фізичний розвиток, психічний розвиток, дефект, корекція, навчальний процес.*

В статье отражены актуальные проблемы усовершенствования социальной интеграции и профессиональной адаптации детей с особыми потребностями. Проблема усовершенствования этого процесса должна быть реализована в новых направлениях и формах учебно-воспитательной работы.

Ключевые слова: *социальная интеграция, профессиональная адаптация, дифференциация, физическое развитие, психическое развитие, дефект, коррекция, учебный процесс.*

In the article it is reflected the issue of the day the improvement of social integration and professional adaptation of children with the special necessities. The problem of improvement of this process must be realized in new directions and forms of educational-educate work.

Key words: *social integration, professional adaptation, differentiation, physical development, psychical development, defect, correction, educational process.*